

การเรียนรู้ การสอน วิชา สัมพันธ์ไทย

เพิ่มคำอธิบายสั้นๆ เกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของการนำเสนอ

การเรียนรู้ การสอน
วิชา
สัมพันธไทย

- ความสำคัญของภาษาบาลี
- แหล่งกำเนิดภาษาบาลี
- การศึกษาภาษาบาลี ในหลักสูตรปริญญาธรรม ๓
ประโยค ในปัจจุบัน
- ประโยชน์ที่จะได้รับการศึกษา ปริญญาธรรม

ความหมาย
ของ
ภาษาบาลี
เป็นภาษา
แสดง

- 1 พระพุทธพจน์ในพระไตรปิฎก
- 2 พระพุทธพจน์ในอรรถกถา
ธรรมบท
- 3 คำสอนพระพุทธศาสนา
- 4 ลักษณะทางไวยากรณ์ภาษา

การสร้างคำศัพท์
ในภาษาบาลี
อันมีลักษณะต้นตอภาษา
ภาษาที่มีแบบแผน
ที่มีความสมบูรณ์

การสร้างประโยค
ภาษาบาลี
ในอรรถกถาธรรมบท

ประธานกับกริยาคุมพากย์ มีวิภัติ วจนะและบุรุษ ตรงกัน

(กริยาอาขยต) ตัวอย่าง สวาหํ ทว กถํ น กโรมิ, สมณปฏิปัตติ ปุเรสุสามิ
เรานั้น จะไม่ทำตามคำของท่าน เราจักบำเพ็ญสมณะธรรมให้บริบูรณ์.

ประโยคแรก อหํ เป็นประธาน เป็นอุตมบุรุษ เอกวจนะ กริยาคุมพากย์คือ กโรมิ เป็นกริยา
อาขยต ลงมิ วัตตมานาวิภัติ ประโยคหลัง ไม่มีประธาน แต่ประกอบกริยาศัพท์ซึ่งบ่งถึง
ประธาน คือ ปุเรสุสามิ ซึ่งเป็น สุสามิ วัตตมานา วิภัติ ประธานคือ อหํ

ประธานและกริยาคุมพากย์ ละไว้ ไม่เขียนขึ้น ก็ได้

เช่น ภนุเต อหํ ปุพเพ สามณโร (อโหสิ) ท่านผู้เจริญ เมื่อก่อนข้าพเจ้าเป็นสามเณร
ประโยคนี้ ประธานคือ อหํ กริยา คือ อโหสิ ละกริยาไม่เขียนขึ้น แต่เวลาเขียนสัมพันธ์
ไทย ต้องเขียนขึ้นมาให้เห็น ต้องเป็น อุตมบุรุษ เอกวจนะ ปุพเพ บ่งเหตุการณ์ในอดีต จึงใช้
กริยาคุมพากย์คือ อโหสิ ซึ่งใช้วิภัติเป็นอดีตกาล

การสร้างคำศัพท์
ในภาษาบาลี
อันมีลักษณะต้นติภาษา
ภาษาที่มีแบบแผน
ที่มีความสมบูรณ์

การสร้างประโยค
ภาษาบาลี
ในอรรถกถาธรรมบท

ต้องการเน้นความ เรียงประธานไว้นอกเครื่องหมาย คำพูด
หลังอติ ศัพท์

อหํ ภaticํ คเหตุวาว อุปฺปพฺพชิสฺสามิติ จุลลกาโลปี ปพฺพชิ ฯ
แม้จุลลกาลคิดว่า “เราจักพาพี่ชายสัก” จึงบวช.

กิริยาคุมพากย์ เรียงอยู่หน้าประธานได้

อสฺโสสํ โข ภิกฺขุ อายสฺมา กิร นนฺโท ภควโต ภاتا มาตุจฺฉาปฺตฺโต อจฺจ
รานํ เหตุ พุรหมจฺริยํ จรติ ฯ ภควา กิรสุส ปาฏิโกโค ปณฺจนฺนํ
อจฺจราสฺตานํ ปฏฺฐิตาภาย กฏฺกปาทานนฺนฺติ ฯ ภิกฺขุทั้งหลายฟังว่า
“ทราบว่ ท่านนันทะภาดาของพระผู้มีพระภาค โอรสของพระน้านาง
ประพฤติพรมจรรยัเพราะนางฟ้า ฟังว่าพระผู้มีพระภาค
ทรงค้ำประกันท่านนันทะเพื่อได้นางฟ้า ๕๐๐ นาง”.

ลักษณะประโยค
ภาษาบาลี
ใน
อรรถกถาธรรมบท
และ
การเรียกชื่อ
สัมพันธไทย

ประโยคมีกริยาคุณพากย์ ๔ ตัว

อิติโร ปน อหํ คนุถฐุํ ปุเรสุสามีติ อนุกกเมน เตปิฏกํ พุทธวงนํ
อุคฺคนุหิตฺวา คตคตญฺเฐาเน ฌมฺมํ กเถติ, สรภญฺญํ ภาณฺติ, ปญฺจนฺนํ
ภิกฺขุสฺตานํ ฌมฺมํ วาเจนุโต วิจฺรติ, อญฺฐารสนนฺนํ มหาคณานํ อจฺริโย
อโหสิ ฯ ส่วนภิกษุ นอกนี้คิดว่า เราจักบำเพ็ญกัณฑ์ถฐุระให้บริบูรณ์
จึงเล่าเรียน พระพุทธวงนาคือพระไตรปิฎก โดยลำดับ กล่าวธรรม
ในที่ที่ตนไปแล้ว ฯ สวดสรภัญญะ เทียบออกธรรมแก่ภิกษุ ๕๐๐ รูป
ได้เป็นอาจารย์ของคณะใหญ่ ๑๘ คณะ

ลักษณะประโยค
ภาษาบาลี
ใน
อรรถกถาธรรมบท
และ
การเรียกชื่อ
สัมพันธไทย

ประโยคที่มีประธาน ๒ ตัว กิริยาคุมพากย์ ตัวเดียว

มนุสฺสา วตฺตสมฺปนฺเน ภิกฺขุ ทิสฺวา ปสนฺนจิตฺตา, อาสนานิ ปญฺญาเปตฺวา

นิตฺธาเปตฺวา, ปณฺเฑาหาเรน ปรีวีสิตฺวา, “ภนฺเต กุหิ อຍฺยา กจฺจนฺตိติ

ปฺจฺจิตฺวา,” ยถาพาสุกฺกฺชฺฉานํ อุปาสกาติ วุตฺเต, ปญฺจติตฺตมนุสฺสา” วสุสาวาสံ

เสนาสนํ ปรีเยสนฺติ ภทฺนฺตาทิ ฉฺยฺตฺวา “ภนฺเต สเจ อຍฺยา อิมံ เตมาสံ อิท

วเสยฺยํ มยํ สรณฺสุ ปตฺติจฺฉาย, สීลานิ คณฺเหยฺยามาติ อาหํ” ๗

ชาวบ้านเห็นภิกษุสำรวจม เกิดศรัทธาปุอาสนะนิมนต์ให้นั่งประเคนภัตตาหารแล้ว

ถามว่า พระคุณเจ้าจะไปไหน เมื่อภิกษุตอบว่า “ไปหาที่สงบ”

ชาวบ้านที่ฉลาดรู้ว่า “พระคุณเจ้ากำลังหาที่อยู่จำพรรษา” เรียนว่า ท่านผู้เจริญ ถ้า

พระคุณเจ้าอยู่จำพรรษาที่นี่ พวกเราพึงถึงสรณะถือศีล”

ลักษณะประโยค
ภาษาบาลี
ใน
อรรถกถาธรรมบท
และ
การเรียกชื่อ
สัมพันธไทย

ประโยคแบบพิเศษ เรียงประธานกับกริยาคุณพากย์ไว้
ติดกันแน่นข้อความ สนชยวตถุ ภ.๑
เอถ ภิกขโวติ ภควา อโวจ สวาภาโต ชมฺโม,
จรถ พุรหมจริยํ สมฺมา ทุกขสุส อนฺตกริยาयाติ ฯ
พระผู้มีพระภาคตรัสว่า
จงเป็นภิกษุมาเถิด ชรรมที่เรากล่าวดีแล้ว จงประพฤติ
พรหมจรรย์ เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด.

ชื่อประโยคภาษาบาลี
ตามหลักไวยากรณ์
ประโยค หรือ พากย์
มี ๕ ประโยค

1. ประโยคกัตตุวากก ระบุผู้ทำว่า เป็นผู้สร้างกิริยาในประโยค ยกขึ้น

เป็นบทประธาน อาขยาตบท

จุลกาลตฺเถโร ปน อฏฺฐาย สมฏฺฐาย ฌรวาสํ จินฺเตติ. ปุตุตทาทํ อนุสฺสเรติ,

”อโย เม ภาติโก อติภาริโย กมฺมํ กโรตีติ จินฺเตสิ”ฯ

ส่วนจุลกาลพุดลุกพุดนั่ง ครุ่นคิด การอยู่ครองเรือน รำลึกถึงบุตรและภรรยา

ดำริว่า ที่ชายของเรานี้ทำกรรมหนักยิ่ง

กิตบท กัตตุวากก

สตฺถา กิร สาวตฺถิ อากโต ฯ ทราบว่า พระศาสดา เสด็จมายังเมืองสาวัตถี.

ชื่อประโยคภาษา
บาลี
ตามหลักไวยากรณ์
ประโยค หรือ พากย์
มี ๕ ประโยค

2 ประโยคกัมมวาจก ระบุการกระทำ หรือสิ่งที่ถูกทำเป็นเจ้าของกิริยา

ยกขึ้นเป็นบทประธาน อาขยาตบท กัมมวาจก

อิทาเนเวโก คีตสทโท สูยิตถ ๑ เราเพิ่งได้ยินเสียงขับร้องเสียงหนึ่งเดี๋ยวนี้

กิตตบท กัมมวาจก

ตาท มยา สตุถุ ชมฺมเทสนา สูตา ๑

พ่อ ข้าพเจ้าสดับพระธรรมเทศนาของพระศาสดา

อสุเกน นาม เวชเชน เม เตสํ ปรุกกั ๑ หมอคนโน้นหุงน้ำมันแก่เรา

3 ประโยคภาววาจก ไม่มีผู้ทำหรือสิ่งถูกทำ

ชื่อประโยคภาษาบาลี
ตามหลักไวยากรณ์

แสดงความมี ความเป็น

กิตบถ ภาววาจก

ประโยค หรือ พากย์
มี ๕ ประโยค

นनु อุปฺปมตฺเตหิ ภวิตพฺพํ ฯ พิงฺไมฺประมาณ มิใช่หรือ

ปพฺพชิตานํ วิวาเทน ภวิตพฺพํ ฯ พิงฺมีการวิวาทของบรรพชิต.

ปริปนฺเถน ภวิตพฺพํ ฯ พิงฺมีอันตราย.

ชื่อประโยคภาษาบาลี
ตามหลักไวยากรณ์

ประโยค หรือ พากย์
มี ๕ ประโยค

4 ประโยคเหตุกัตตฺวาจก ระบุผู้ใช้ให้คนอื่นทำ เป็นเจ้าของกิริยา

ประธานไม่ทำเอง

อาขยตบท เหตุกัตตฺวาจก

ตตฺถ นํ สีเส มตฺติกาปิณฺฑํ กตฺวา คลปฺปมาเณ อุตฺเท ฐฺปาเปหิ ฯ

ท่านจงวางก่อนดินเหนียวบนศีรษะแล้ว ให้เขายืนในน้ำแค่คอ.

กิตบท เหตุกัตตฺวาจก

เต ตตฺถ คนฺตฺวา อาเทสนาปาฎิหาริยานุสาสนิยา เจว อิทฺธิปาฎิหาริยานุสาสนิยา

จ อฺนุสาสนฺตาเต อมตํ ปาเยตฺวา ฯ พระอัครสาวกทั้งสองนั้นไปที่นั่น สั่งสอน

ด้วยอาเทศนาปาฎิหาริย์ และอิทธิปาฎิหาริย์ ให้ภิกษุเหล่านั้นค้ำน้ำอมตะ

ชื่อประโยคภาษา
บาลี

ตามหลักไวยากรณ์

ประโยค หรือ
พากย์

มี ๕ ประโยค

5 ประโยคเหตุกัมมวาทก ระบุดั้งที่ถูกรู้ให้ทำ เป็นเข้าของกิริยา

กิตบพ เหตุกัมมวาทก

กฤษณาชฎาสยเนน เหตุ อาราเชตพพา ฯ จริงอยู่ พระพุทธเจ้าเหล่านั้น

ผู้มีอภัยสัจย ทิ้งคางม ฟิงให้ไปรดปรานได้.

ราชาปี เทวทตฺเตเนว มาราปีโต, วรกาปี ปโยชิตาอิทานิ ปน เตน

นาพาคิริ วิสฺสชฺชาปีโต, แม้พระราชาอันพระเทวทัตนั้นเองให้ปลงพระชนม์

แม่นายขมังธนู อันพระเทวทัตส่งไป และบัดนี้พระเทวทัตนั้นให้ปล่อย

ช่างนาพาคิริ.

- ลิงคัตตะ ประโยคไม่มีกิริยาคุณพากย์ เป็นกลุ่มคำแสดงเนื้อความ
พอเข้าใจ เห็นข้อความสั้น ไม่ใช่ประโยคสมบูรณ์

ตสฺส สนฺตํ คนฺตฺวา “สมฺม ปาลาติ ปกุโกสิ ฯ

(ท้าวสักกะ) ไปยังสำนักของนายปาละ ร้องเรียกว่า แนะสหายปาละฯ.

โก เอโสติ วุตฺเต. อหํ อจฺริยาติ วตฺวาฯ

ครั้นท้าวสะดาบสพูดว่า นั่นใคร เขาจึงตอบว่า ข้าพเจ้าเอง อาจารย์.

ชื่อประโยคภาษาบาลี
ตามวากยสัมพันธ์
คือ ความเกี่ยวเนื่องของคำ
ในประโยค
หลายลักษณะ

ศัพท์ นิบาต คือ
อถัม, ตถา, เอว, สาธุ
ประกอบด้วยปฐมาวิภคตีใช้เป็น
ประโยค ลิงคตถ
อถัม ปฏิเสชลึงคตถ

อถัม เอตตเคน จิตตปสาเทน อิมสุส ฯ

พอละด้วยความเลื่อมใสแห่งจิตเท่านั้น สำหรับผู้

อถัม อมม ฯ ไม่ละ แม่ ฯ

อถัม ภิกขเว มา ภณฺฑนํ ฯ

พอละอะภิกขุทั้งหลาย อย่าทะเลาะกัน.

อถัม เต เอตตกัม ชีวิกาย ฯ

ทรัพย์เท่านั้นพอเพื่อการครองชีพของท่าน.

ศัพท์ นิบาต คือ
อล์, ตถา, เอว, สาธุ
ประกอบด้วยปฐมวิภัติ
ใช้เป็น ประโยค ลิงคตุถ

- ตถา ศัพท์ เรียกว่า ตถาลิงคตุถ

สาวตฺถิยํ หิ เทวสิกํ อนาถปิณฑิกสุส เคเห เทว

ภิกขุสหสุสานิ ภุญฺชนฺติ, ตถา วิสาขาย

มหาอุปาสิกาย ฯ

ณ กรุงสาวัตถี ทุกวันที่บ้านอนาถปิณฑิกะ ภิกษุ

๒๐๐๐ รูป ย่อมฉัน (ภัตตาหาร) ที่บ้านของนางวิสาขา

มหาอุบาสิกา ก็เช่นกัน.

ศัพท์ นิบาต คือ
อลัม, ตถา, เอวัม, สาธุ
ประกอบด้วยปฐมาวิภक्ति
ใช้เป็น ประโยค ลิงคตฤ

• เอวัม ศัพท์ แปล ๒ อย่าง อย่างนั้นหรือ และแปลว่า
อย่างนั้น เรียกว่า สัจจวาจกлингคตฤ

อโย ภิกขเว ตุมเห เปเสติวา มํ นินุตเตตตีติ เอวัม ภนุเตติ
ภิกขุทั้งหลาย พญาช้างนี้ส่งเธอไปแล้วต้องการให้เรากลับ
อย่างนั้นหรือ

เอวัม ภิกขเว ทิฆมาวุกุมารโ มาตาปีตฺตฺส ชีวิตา

โวโรปิยมาเนสุปี ฯ เอวัม ภนุเตติ เอวัม ภิกขเวติ ฯ

ภิกขุทั้งหลาย ทิฆมาวุกุมารแม่เมื่อบิดามารดาถูกปลงพระ
ชนม์อย่างนั้น . อย่างนั้นหรือพระพุทธเจ้าข้า , อย่างนั้น
ภิกขุทั้งหลาย.

ศัพท์ นิบาต คือ
อถัม, ตถา, เอว, สาธุ
ประกอบด้วยปฐมาวิริทธิ
ใช้เป็น ประโยค ลิงคตุถ

- สาธุ ศัพท์ แปล ๓ นัย เป็นคำนาม แปลว่า ความดี คนดี

สาธุ ปพพชชาติ ฯ การบรรพชาเป็นความดี

เป็น นิบาต แปลว่า ดี ดีแท้ ตกลง เป็นประโยค ลิงคตุถ

สาธุ ภูเต อปฺปมตฺตา โหถ ฯ ดีแท้ขอรับ จงอย่าประมาท

สตุถา ”สาธุ สาธุติ อภินนุทิตฺวา ฯ พระศาสดาทรงโปรดปราน

ด้วยพระดำรัสว่า ดีแท้ ดีจริง.

สาธุ มยฺ อวฺโส อานนุท ลเภยฺยาม ภควโต สมมุขา ชมฺมิกถํ สวนาย

ขอโอกาสเถิด ท่านอานนท พวกเราพึงสดับธรรมิกถาเพราะพระพักตร์

ของพระผู้มีพระภาค.

อิตถัมภูต

ประโยคไม่มีกิริยาคุณพากย์
เหมือนเนื้อความแทรกเข้ามา
มีคำแปลว่า มี, ด้วยทั้ง,
สัมพันธ์เข้ากับประธาน
ใช้ อนุต, มาน, ต ปัจจัย
เป็นอิตถัมภูตะกิริยา

(บุคคล) มนสา เจ ปทุญฺเฐน ภาสตี วา กโรตี วา ฯ

บุคคลมีใจปองร้าย จะพูดก็ตาม ทำก็ตาม.

มนสา เจ ปสนุเนน ภาสตี วา กโรตี วา

บุคคลมีใจพองใส จะพูดก็ตาม ทำก็ตาม

ลักษณะวันตะ

ไม่มีกิริยาคุณพากย์

ประโยคแทรกเข้ามาทำให้

เนื้อความชัด ใช้ อนุต,มาน, ต,

ปัจจัย กิริยาประกอบด้วย

สัตตมีวิภัติ แปลว่า ครั้นเมื่อ

ครั้น พอ มี ๒ ลักษณะ

ประโยคลักษณะวันตะ

มีทั้งนามศัพท์และกิริยาศัพท์

ตวิ เม มาตริ มตาย มาตา วีย, ปิตริ มเต

ปีตา วีย ลทุโธ ฯ เมื่อมารดาตายเราได้ท่าน

เหมือนมารดาของเรา เมื่อบิดาตาย ได้ท่าน

เหมือนบิดา

สตุถารา ทวีสุ ชุเรสุ กติเตสุ ฯ

ครั้นพระศาสดาตรัสบอกกฐระสองอย่าง

อนาทร

ประโยชน์อนาทร ประกอบด้วย
นัจฉฐวิภัตติ ทั้งนามและกิริยา
แปลว่า เมื่อ ไข้ อนุต, มาน,
ต ปัจจัย กิริยาภิตกั

ตสฺส วิรวนตสฺส, สตฺถุ สนตฺกั คนฺตฺวา ปพฺพชฺชั

ยาจิตฺวา ฯ เมื่อเขา (น้องชาย) กำลังร้องไห้ เขา
(พี่ชาย) จึงไปเฝ้าพระศาสดาทูล ขอบวช

เถรสฺส นิตฺทํ อโนกฺกมนฺตสฺส ปฐฺมมาเส อตฺถิกกนฺเต,

มชฺฉิมมาเส สมฺปตฺเต, อกฺขิโรโค อุปฺปชฺชิ ฯ

เมื่อพระเถระไม่นอน เมื่อผ่านเดือนแรก เมื่อถึงเดือน
ท่ามกลาง เกิดโรคนี้ขึ้นมา.

กิริยาปธานนัย
ใช้ ตฺวา ปัจจัย
ในกิริยาภิตกั
เป็นกิริยาคุมพากย์ มี
ลักษณะ ดังนี้

- ประโยคที่ใช้ ตฺวา ปัจจัยในกิริยาภิตกั เป็นกิริยาคุมพากย์
อุโภปี (ตาปสา) สารณีย์ กถั กเถตฺวา สยนกาคเ นารโท
เทวลสุส นิปชฺชนนฺฐานญจ ทวารญจ สลุลกฺเขตฺวา นิปชฺชิ ฯ
คาบสแม่ทั้งสองกล่าวถ้อยคำอันเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน เวลานอน นารทะ
คาบสกำหนดที่นอนของเทวละคาบส และประตุจึงนอน .

เตปี เทวโลกโต จวิตฺวา พนฺธุมติยํ เอกสมิ กุลเคเห เชฏฺโฐ เชฏฺโฐว
กนิฏฺโฐ กนิฏฺโฐว หฺตฺวา ปฏิสนฺธิ คณหิสุ ฯ

ชนแม่เหล่านี้จุดิจากเทวโลก พี่ชายคนโตถือปฏิสนธิเกิดเป็นหัวหน้าใน
เรือนตระกูลหนึ่งในเองพันธุมติ น้องชายคนเล็กเป็นน้องคนเล็ก

กิริยาปรามาส

ประโยคที่มี ยํ, ยสุมา หรือ หิ
เรียงต้นประโยค หรือเรียงที่
สองทำหน้าที่เป็นวิเศษณะ
ของนามกิริยาทั้งประโยค
เรียกชื่อสัมพันธ์ว่า

กิริยาปรามาส

สัมพันธ์ทิ้งไป ไม่เข้ากับ
ศัพท์หรือบทใด

อิธ โข ตํ ภิกขเว โสภถ ยํ ตุมเห เอวํ สวากขาเต

ธมฺมวินยเอ ปพฺพชิตา สมานา ขมา ภเวยฺยาถ

โสธตา จ ฯ

ภิกษุทั้งหลาย การที่ เธอทั้งหลายบวชในธรรมวินัยที่
ตถาคตกล่าวดีแล้ว เป็นผู้อดทนและมีความสงบเสงี่ยม
ย่อมงดงามในธรรมวินัยนี้

การเรียนและการเขียน วิชา สัมพันธ์ไทย เรียกชื่อสัมพันธ์ประโยคทั้ง ๕ วาจก
มีลำดับ ก่อนและหลัง ประเภทแรก ประโยคธรรมดา เริ่มที่

๑ อาตปนนะ

๒ นิบาต

๓ ประธาน

๔ กิริยากุมพากย์

๕ ตามลำดับบทศัพท์ในประโยค ตามลักษณะทั้ง ๕ วาจก

สำหรับการตรวจ เก็บคะแนนเสีย ในวิชาสัมพันธ์ไทย ทำได้ง่าย คือนักเรียนผู้เขียนใบตอบ
เขียนผิดประโยค เขียนชื่อสัมพันธ์แต่ละวิภัติอายตตนินบาตผิด โดยเฉพาะวิชาสัมพันธ์ไทย
ต้องได้ ๒ ให้ขึ้นไป คือผิดมีคะแนนเสียตั้งแต่ ๗ ถึง ๑๒ เท่านั้น (แปล สัมพันธ์ ไวยา)

๓๓๑ ได้ ๓๒๑ ได้ ๒๓๑ ได้ ถ้า ๓๑๒ ตก ๓๑๓ ตก ๒๑๒ ตก